

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE METİNLER VE METİNLERİN İLETİSİ

Mehtap ÖZDEN*

Özet

Çalışma, Türkçe eğitiminde esas araç olarak kullanılan ve ders kitaplarında yer alan metinlerin seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlardan olan metinlerin iletisi hakkındadır. Bütün metinlerde bulunması gereken özellikler vardır. Çalışmada bu özelliklerin Türkçe eğitiminde kullanılan metinlerin seçimindeki yeri üzerinde durulmuş ve metinlerin seçiminde kullanılacak ölçütler önerisi geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe eğitimi, metin, metin iletisi

Giriş

1. Metin: “Eskiden bir kitabın ya da yazının aslına; müellif tarafından yazılmış, derkenarlar, şerhler eklenmemiş asıl nüshasına metin denirdi. Bugün, yazı hâline gelmiş, dahası yayımlanıp okur huzuruna çıkmış edebî eserler için kullanılan bir tabirdir” (Karataş, 2004: 319). Metin, kelimelerin ve cümlelerin dilin kurallarına bağlı olarak sıralanmasından meydana gelir. Cümlelerin metin oluşturabilmesi için belirli bazı ölçütler vardır: “Bağdaşıklık, tutarlılık, kabul edilebilirlik, durum, bilgisellik, metinler arası ilişki” (Keçik ve Uzun, 2003: 11). Bir metnin okurla iletişim kurabilmesi için o metnin amaçlı, kabul edilebilir, bilgilendirici, okurun metinde geçen duruma hâkim ve metinler arası olması beklenir.

Metnin taşınması gereken özellikler:

a. Tutarlılık: Metinde kelimeler, cümleler ve paragraflar arasında anlam, dil bilgisi ve mantık bağlantısı olması yani kelimelerin, cümlelerin ve paragrafların birbirleri ile ilişkili ve bütünlük içinde olması gerekir. Bunun yanında metindeki bilgilerin tutarlı, hem metni üreten hem de alıcı için doğru olması beklenir. Metinlerde tutarlılığın sağlanabilmesi için kişiler (zamir, dolaylı anlatım ve tekrarlama yoluyla), hadiseler veya durumlar arasında ilişki kurulmalıdır.

Kişi, yer ve hadiselerin çeşitli şekillerde tekrarlanması, önceki ve sonraki bilgilere gönderimde bulunulması okurun metnin başıyla sonu arasında ilişki kurmasını ve anlamasını sağlar. Metin gereksiz yere uzatılmamalı, yeni bilgiler verilirken ve önceki bilgiler tekrarlanmamalıdır. Az kelimeyle çok şey anlatmalı, her kelimenin bir görevi olmalıdır. Metinde görev üstlenmeyen bir varlığın ya da kavramın adının geçmesine gerek yoktur. Metnin başında söylenen hadiseler ya devam ettirilir ya da aksi bir hâle dönüştürülür, böylece metnin anlam bakımından da tutarlı olması sağlanır.

b. Uyumluluk: Metnin uyumlu olması kendisini oluşturan bölümlerin dil bütünlüğü içinde birbirlerine bağlanmaları ile gerçekleşir. Bunu *bağdaşıklık* [cohesion] adı verilen dil öğeleri sağlar. Fiillerin zaman uyumları, art gönderimleri [anafor], ön

* Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü

gönderimleri [katafor] bağdaşıklık sağlayan dil öğeleridir. Bağdaşıklık, metnin yüzey yapısı ve söz dizimini [sentaksı] oluşturan dil sisteminin kendi içindeki uyumluluğudur ve metin olmanın temel ölçülerinden biridir. Metin kurulurken dilbilgisi kurallarına uyulması bağdaşıklık ve böylece de metnin algılanmasını sağlar.

Metin içerisinde kullanılan kelimelerin yerinde ve uygun bir biçimde kullanılmaları gerekir. Metin içerisinde birbirini takip eden cümlelerde tekrara düşülmemesi için gönderimde bulunulur. Anlatılmak istenen kelimenin bir başka şekilde ifade edilmesi gönderimde bulunmaktır. Mesela bir cümlede kullanılan kişi adı daha sonra gelen cümlede bir zamirle anlatılabilir. Okuyan aynı kişiden bahsedildiğini anlar ve böylece tekrara düşülmeden metin içi ilişkiyi sağlayan bir dilbilgisi öğesinden yararlanılmış olunur. “Her dilin kendisine özgü bir söz dizimi ve cümleler ya da kelimeler arası düzenleniş biçimi vardır. Örneğin Türkçede kelimeler arası ilişkiler eklerle kurulur. İki kelime arasındaki ilişki ekle belirlenmişse araya başka kelimeler girebilir; ama ilişki, eksiz kurulmuşsa araya başka kelime giremez. Metni oluşturan cümleler, belirli bir başlangıç ve son ile kendi içinde bir bağıntı ve bütünlük oluşturur” (Günay, 2007: 74).

Metinde uyum yani bağdaşıklık gönderim bağdaşıklık ve biçim-sözlük bağdaşıklık olmak üzere iki şekilde yer alır. Gönderim bağdaşıklık zamirler (özellikle şahıs zamirleri), işaret sıfatları, iyelik ekleri, yüklem hâli eki ve şahıs ekleri ile sağlanır. Biçim-sözlük bağdaşıklık ise sözlük birimleri (kelimelerle), bağlaçlar, eksilteli yapılar ve zaman ekleri, sözlük birimin tekrarlanması ve eş anlamlılarının kullanılması ile olur. Bağdaşıklıkta aynı kelimelerin tekrarlanması, şahıs ve zaman eklerinin kullanılması ve eksilteli yapıların önemli olduğu görülmektedir. Metinlerin görevlerini öğretmek ve dilbilgisi bağlarının iyi kurulup kurulmadığını kavrayabilmek Türkçe dersi için önemlidir.

c. Kabul edilebilirlik: Yazar, amaç veya amaçlarını gerçekleştirmek için metni kullanır. Her metin belli bir amaca hizmet eder, her metnin yazılmasının bir sebebi ve hedef aldığı okur kitlesi vardır. Amaçlılık [intentionality] metnin iletişim boyutu ile ilgilidir.

Düşüncelerini metin hâline getiren yazarın okur tarafından benimsenmesi gerekir. Buna kabul edilebilirlik [acceptability] de denilebilir. Okurla metin arasında anlam ilişkisi kurulmadan metnin kabul edilebilirliği sağlanmaz. Metnin özünsenecek okunması okurun dikkatini ne kadar çektiğiyle ilgilidir. Benimsenebilirlik metinde kullanılan dil ve seçilen metnin ulaşılmak istenen okura uygunluğu ile ilgilidir.

ç. Bilgilendirme: Bilgilendirme [informativity] metin içerisindeki konu ile veya metinde yer alan kavramların dipnotlar verilmesiyle yapılır. Bilgilendirme metnin kabul edilebilirliğiyle doğrudan ilişkilidir. “Metni anlamak için topluma ait bir bilgiye, yazarın yaşadığı ya da olayın geçtiği toplum ve döneme uygun bilgilere de gereksinim olabilir. Okunan metinlere göre, bazen okuyucu değişik bilgileri öğrenmek zorundadır. Bazen bir anlatıyı anlamlandırabilmek için anlatı dışında birçok kaynağa başvurmak gerekebilir. Özellikle tarihsel anlatılarda bu tür metin dışı bilgilere sıklıkla gereksinim duyulur” (Günay, 2007: 125). “Kendi ana dilinde yazılmış bir metni okuyan kişi, daha önceden getirdiği ansiklopedik bilgilerle birçok durumu kavrar; ancak farklı kültürden çeviri yoluyla aktarılmış metinlerde, metin dışı bilgilerle daha fazla gereksinim duyar” (Günay, 2007: 125). Metinler yazılma amaçlarına

göre bilgilendirici ve edebî olarak sınıflandırılabilir. Bu noktada edebî bir metnin bilgi vermediğini söylemek de yanlıştır.

d. Durum: Okur okuduğu metinle ilgili soruların yanıtını öğrenmek ister. Bunlar; metnin yazarı, metnin yazıldığı yer ve zaman (kim, nerede ve ne zaman [situationality]) ile ilgilidir. Metni anlama, yer ve zaman ile metin arasındaki ilişkiyi bilmekle gerçekleşir.

e. Metinler arası ilişki: Her metin bir görevi yerine getirir. “Dilsel metinler; hikâyeler, kitap bölümleri, şiirler, makaleler, masallar, vb. yazılanlardan oluşurken; semiyotik metinler; resimler, fotoğraflar, filmler, şarkılar, tiyatrolar, haritalar, grafikler, beden dili vb. işaret ve çizimlerden oluşmaktadır. Geniş anlamda düşünüldüğünde kapsamlı bir şekilde anlam kurma dilsel ve semiyotik metinlerin birlikte yorumlanmasıyla mümkündür” (Akyol, 2003: 59-60). Metinler arası ilişki [intertextuality], yazarın, okuyucunun ve sosyal etkileşimin bir ürünüdür. “Bir metin tek başına yazılmamıştır, tek başına değildir ve tek başına okunamaz. Bu metnin başka metinlerle ilişkisine göre bir değeri ve anlamı vardır. Metinler arası kavramı, kültürel ortam, alıntılar, şu ya da bu biçimde gönderimde bulunulan metinler ve metin türleri ile ilgili bir kavramdır. Metinler arası ilişki kavramı, bir metin ya da metinler grubunun başka metinlerle olan açık ya da gizli ilişkilerini belirtir” (Günay, 2007: 211). Her metin, kendisinden önce yazılmış metinlerden etkilenir ve metinler arasında benzer durumlarla karşılaşılabilir.

Bir metinde başka bir metinden alıntı olabilir; bu telmihle ifade edilebilir. Metinler arası ilişki; metinde başka metinlerden alıntı, karşılaştırma, gönderme, özlü sözlerin yer alması durumudur. Okur bilgilendirilirken, yazar, yararlandığı kaynaklardan alıntılar, göndermeler yapar ve metinler arası ilişkiler kurar. Bazı metinler, zamandaş ya da kendisinden önceki metinlerle yakınlık, benzerlik ya da karşıtlık ilişkilerini devam ettirir ve bu metinler arası ilişkiyi kurma şekilleridir.

2. Metinlerin Türkçe eğitiminde yeri ve önemi: Metin, çocuğun zihin ve dil gelişimi bakımından yaşına, yani hazır bulunuşluğuna uygun olarak seçilmelidir. Çocukların buldukları yaş dönemine göre duyguları ve zihni olarak algılama seviyeleri farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın seçilen metinlerin konularını, türlerini, dilini ve uzunluklarını değiştirdiği göz önüne alınmalıdır. Eğitimde özel olarak da dil eğitiminde metinler esas araçlardır. Bu esas araçların çocuk seviyesine uygunluğu sağlanırken kullanılan aracın edebîliğine de sahip çıkılması zorunluluktur. Çocuğun seviyesine uygun metin seçimi yapılırken edebî özelliklerden uzaklaşılması, basit, sadece bilgi ileten metinler kullanılması hatadır. Çocuğun ilgisini çekmeyen metinlerin seçilmesi ve hazırlanması dil eğitimi ve kişilik gelişimi için son derece sakıncalıdır.

Kaynak, yani hedeflenen kitleye mesajın iletilmesine vasıta kitaptır. Türkçe dersleri çocuğun edebiyatla karşılaştığı ilk derslerdir ve bu derslerde araç olarak kullanılan metinler millî ve uluslararası alanda tanınmış yazarlar ve eserlerinden seçilmelidir. Burada kişinin kendi çevresini tanıyıp anlamadan uluslararası olanı anlayamayacağı dikkate alınmalıdır. Çocuk edebî türlerin hepsiyle ve türünün en iyi örnekleri olan yazar ve eserlerle karşılaştırılmalıdır. Öğrenciye metin vasıtasıyla okuma sevgisi ve zevki aşılanmalı ve nitelikli eser seçebilme yeteneği, edebî ve bedii zevk kazandırılmalıdır.

3. Metinlerin çocuğa göreliği: Çocuk için seçilen metinlerde de metin kavramı tanımlanırken kullanılan ölçütlerin varlığı aranır. Yazar, metni yazarken okurun ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermek, duygularına hitap etmek amacını güder. Aynı amaç çocuk için hazırlanan ya da seçilen metinler için de geçerlidir. Bu amacın yanında çocuğa göre metin seçerken çocuğun somuttan soyuta doğru ilerleyen düşüncesi de göz önüne alınır. Şimdiki zaman ile sınırlı olan çocuk düşüncesi -PIAGET [1896-1980] tarafından soyut işlemler dönemi (Küçükkaragöz, 2004: 94) olarak adlandırılan on bir yaştan itibaren gelecek zamanı da hesaplayabilmeye başlar. Geleceğe yönelik soyut düşünme, varsayımlar ileri sürme, akıl yürütebilme yeteneğini kazanır.

Çocuğa göre metnin çocukça metin olmadığı açıktır. Çocuk, yetişkin olmayı, yetişkin gibi davranabilmeyi ister. Çocukça bir metin veya eser çocuğun zihni gelişmesi ve duygu gelişmesi için uygun değildir. Günümüz ihtiyaçlarına ve beklentilerine cevap veren ve çocuğu yaşadığı devrin şartlarına hazırlayan metinler eğitime faaliyetlerinde kullanılması gereken araçlardır.

Ders kitaplarında kullanılacak metinler millî eğitimin temel ilkelerine, Türkçe programının hedeflerine, kitabı okuyacak öğrencinin bulunduğu sınıf seviyesine, çevresine, ilgisine, ihtiyaçlarına ve yaşına uygun olmalıdır. Metin; hür, eleştirici, üretici düşünceye, öğrencinin fert olarak kendisini geliştirmesine yardımcı olacak, dil bilgisi becerisini ve kelime hazinesini geliştirecek özellikleri taşımalıdır (MEB, 161: 2006). Bunların yanında metinler konu bakımından da öğrencinin ihtiyaçlarına hitap etmelidir. Çocuğa görelik, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını, dil evrenini göz önünde tutmak demektir (Sever, 2003: 9). Bir metnin hitap edilen okura uygun olup olmadığına, okurun ilgisini çekip çekmeyeceğinin cevabını bulmak için o metnin kişinin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığına bakmak yeterlidir. “Aile ve yakın çevre ile ilişkiler, doğum-ölüm, yerleşim, çalışma, öğrenme, yeme-içme, boş zamanların değerlendirilmesi, seyahat, zaman, din, yönetici ve yöneticilerle ilişkiler, hürriyet, hak, adalet gibi daha çoğaltılması mümkün pek çok konu yeni yetişen ferdi ilgilendirmektedir” (Özden, 2009: 85). Metin kişinin ihtiyaçlarına cevap veriyorsa hem ilgisini çekecek hem de kişiye uygun olacaktır.

a. Dil gelişimi: Beyin gücünün kâmil seviyeye gelmesine bilişsel gelişim denilir. “Bilişsel öğrenmeyi, insanın ya da hayvanın, geçirdiği yaşantı sonucunda, bilgiyi işleme tarzında meydana gelen değişiklik olarak tanımlamak mümkündür” (Dökmen, 1996: 19). Bilişsel yaklaşım kuramının temsilcilerinden George KELLY bir kişilik yapısı kuramı ileri sürmüştür. Bu kuramda insanoğlu benzersizdir. “KELLY, tıpkı bilim adamları gibi insanların da sürekli olarak kendi dünyalarıyla ilgili hipotezler geliştirip bunları sınadıklarını belirtir. Bilim adamlarının inceledikleri şeyleri kestirmeğe ve kontrol etmeğe çalışmaları gibi hepimiz yaşamımızda mümkün olduğu kadar çok şeyi kestirmeğe ve kontrol etmeğe çalışırız. Olayların neden yaşandığını ya da çevremizdeki insanların nasıl davranacaklarını bilmemek rahatsız edici olabilir” (Burger, 2006: 607).

Herkesin yaşadığı olaylar, tanıdığı insanlar vb. ile ilgili düşünceleri oluşur. Bu düşünce ve görüşlerin karşılaşılan diğer olay ve insanlara benzer olup olmadığı, daha önce edinilen tecrübelerle uyup uymadığı önemlidir; çünkü önceki tecrübelerle uymayan düşünceler geçersiz sayılır ve hemen yerine yenisi konulmağa çalışılır. “Bilişsel alandaki davranışlar ait oldukları düzeye göre kısaca şu özellikleri içerir: Bilgi düzeyinde genellikle daha önceden edinilenleri tanıma ve hatırlama söz konusu iken, kav-

rama düzeyinde neden, niçin sorularına yanıt olabilecek yorumlama, açıklama, bir başka forma çevirme gibi davranışlar yer almaktadır. Uygulama düzeyinde daha önceden öğrenilen bilgileri, ilkeleri ve genellemeleri yeni durumlarda kullanılabilme; analiz düzeyinde bir bütünü ya da sistemi kendisini oluşturan öğelere ayrılabilme esastır. Sentez düzeyindeki davranışlarda birbiriyle ilişkili öğeleri birleştirerek anlamlı bütünlük elde edilirken; değerlendirmede, bir olay, durum ya da ürün hakkında belli ölçütler kullanarak yargıda bulunulur" (Aşılıoğlu, 2008: 2). Bu süreçte kişiye yardımcı olunmalıdır. Bu yardıma eğitim denir ve eğitimde kişiye yol gösterebilmek için çeşitli araçlar kullanılır.

b. Dil ve anlatım: Türkçe dersi bir bilgi dersi olmanın yanında öncelikle anlama ve anlatma becerilerini kazandırmayı amaçlar. Metnin dili sade, tabii, içten ve akıcı olmalıdır, dilin dilbilgisi kurallarına uygun ve anlatımının düzgün olması gerekmektedir. Eğitim faaliyetlerinde kullanılan metinler ilköğretimin birinci kademesinden itibaren kademelerin artışına göre kelime ve metin sayısı, cümle ve metin uzunluğu bakımından artırılmalı, tür bakımından da çeşitlendirilmelidir.

Metnin girişi ilgi çekici olmalıdır. Cümleler açık, anlaşılır, kelime tekrarı yapılmadan, kelimeler doğru ve yerinde seçilerek oluşturulmalıdır. Kelime, cümle ve paragraflar arasında mantık ve dilbilgisi bağı doğru kurulmuş cümlelerle sağlanmalıdır. Fiil çekimleri, zamanı belirtmenin yanında, cümleler arası ilişkileri de açıklar. Türkçede kullanılan zamanlar şimdiki zaman, geçmiş zaman ve gelecek zamandır. Metindeki bir durumun oluşu, olma biçimi, vericinin sözü ile ilgili tutumu ya da eylemin hangi zamanda olduğu gibi bilgiler eylem çekimleri ile ilgilidir. İmla ve noktalama işaretlerinin kullanımına dikkat edilmiş olması gerekir. "Çocuk, her hangi bir cümlede bütün güç kelimeleri bir tarafa bırakarak, anladığı kelimeleri birleştirir ve böylece bir bütün şeması vücuda getirir. Böylece teşekkül eden bütün şeması da anlaşılmayan kelimelerin tefsirini mümkün kılar" (Piaget, 1938: 122).

Anlama becerisini kazanan öğrenci anladığı şeyin üzerinde düşünecek, eleştirecek, öğrendiklerini uygulayacak, müspet davranışlar, insani ve millî değerler kazandıracak, olayları yorumlama ve karar verme yeteneğini geliştirecektir. Öğrencinin eleştireci düşünmeyi, mukayese ve muhakeme gücünü kazanabilmesi için Türkçe dersinde kullanılacak metinlere özen gösterilmelidir. Seçilen metin çocuğun kendisini ve yeteneklerini tanımasına yardımcı olmalı, vasıfları iyi eserleri seçebilme yeteneği ve bu yolla da okuma alışkanlığı kazandırmalıdır.

c. Konu ve izlek: Eğitici konular çocuğun kişilik ve sosyal gelişmesine katkı sağlamalıdır. VARDAR (2002: 137), izleği [Fr. theme], söylemde sözü edilen, hakkında bir şey söylenen kişi ya da nesne olarak açıklar. "İzlek, sanatçının ele aldığı konu ile okurda uyandırmak istediği etkidir" (Sever, 48: 2006). Metnin biçimi, mantığı ve anlambilim düzlemi ile ilgili olarak izlek kavramının söz dizimi boyutunda karşılığı, Hint-Avrupa dilleri alanında genellikle özne olarak belirtilen ve metnin söz ettiği şeydir. Metnin temel izleği metnin neden söz ettiği, Metin ne kadar uzun olursa olsun anlam bakımından kendi içinde tutarlı olmalı, konu bütünlüğü oluşturmali ve özetlenebilir olmalıdır. Her metin tek bir konudan bahsediyor gibi görünse de, aynı metinde birden çok konu bulunabilir. Metinde konu, bir bakıma sözlük alanı, kavram alanı ve anlam alanı ilgilidir.

◆ Mehtap Özden

ç. İleti: Zaman insanın beklenti ve ihtiyaçlarında bazı değişiklikler yapar; ancak değişimin her alanda olduğunu söylemek de mümkün değildir. İnsanın var olduğu günden itibaren değişmeyen ihtiyaçları ve hatta değerleri vardır, bunlar aradan geçen zamana rağmen hâlâ önemini korumaktadır. “Değerli nesne; değer taşıyıcısı, değer niteliklerinin birliği (değerli nesnenin niteliklerine olan ilişkisi gibidir); ulaşılmaya değer gerçekler.” (Akarsu, 49: 1988). Türk toplumuna ve kültürüne ait değerlerin yanı sıra bütün insanlık için de geçerli olan değerler geçen zamana rağmen değişmeyen değerlerdir.

Türkçe dersinde kullanılacak metinlerde öğrencinin kendisini ifade etme gücü, beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verme gücü, metinlerin hayalî olmaması, kültür değerlerini taşıması ve cemiyet hayatını tanıtmaması, milletini ve millî değerlerini kazandırarak cihanşümul değerlerin kazanılmasına yardımcı olması beklenmektedir.

Metinler, dil bilinci ve sevgisi, dil becerileri kazandırmalı, kelime hazinesini geliştirmeli, sosyal ve duygu gelişimini desteklemeli, olumlu kişilik örnekleri ile çocuğun kişilik gelişimine katkı sağlamalı, ahlaki ve üretici düşünme gücünü geliştirmeli, eleştirici düşünmeyi öğretmeli, temel hayat alanları ile ilgili deneyimler kazanmasına yardımcı olmalıdır. Metinlerde ileti; öğretici metinlerde kesin bir yargı biçiminde, edebi metinlerde ise kesin bir yargı bildirmeden sunulur. Edebî metinlerde ileti yazarın anlattığı, okurun da anladığı, benimsediği şeydir ve okurdan okura değişebilir; öğretici metinlerde ise bir ileti bulunur. “Bireyler ancak metinler oluşturarak sosyal yaşamlarında dilsel iletişimi sağlayabildikleri için farklı bağlamlara göre farklı dil öğeleri kullanarak oluşturdukları farklı metin türleri yoluyla dil kullanımı gerçekleştirebilirler. Kısaca; çeşitli iletişimsel işlevler taşıyan metin türleri yaşamın somutlaşmış şekilleridir. Her metin türü de kullanıldığı iletişimsel bağlama koşut olarak bir amaç, biçim ve içeriğe sahiptir” (Dilidüzgün, 2010: 45). Türkçe eğitiminde kullanılacak metinlerde ileti; öğrencinin düşüncesini ve çeşitli konulardaki duyarlıklarını geliştirecek özellikte olmalıdır. Yani Türkçe eğitiminde kullanılan metinlerde kurallar, yargılar yerine öğrencinin gelişim özelliklerine uygun, sebep sonuç ilişkileri kurarak doğruyu ve yapılması gerekeni benimsetme yoluna gidilmelidir.

İnsan, fiziki, cinsî, bedenî, hissî, sosyal, zihnî, ferdî ve ahlaki olmak üzere sekiz kolda gelişir. Bunlardan fiziki, cinsî, bedenî ve zihnî gelişmeler belirli yaşa kadar devam ederken duygu, sosyal, ferdî ve ahlaki gelişme ise ömür boyu sürer. İster ömür boyu süren gelişmeler olsun ister belirli bir yaşa kadar sürenler olsun gelişim çeşitlerinin ortak özelliği düzenli bir sıra izlemeleri ve her insan geçerli olmalarıdır.

Ergenlik çocuklukla gençlik arasında kalan dönemdir ve bu dönemde duygular yoğunlaşır. Bu sebeple ergenlik çağına girmiş kişide üzüntü, sevinç, öfke ve korku gibi duyguların ifade edilmesinde artış vardır. İnsan ömrünün bu önemli döneminde eğitimde kullanılan metinlerin ihtiyaca cevap verecek şekilde hazırlanmış ve seçilmiş olması gerekmektedir.

Metinler aracılığıyla kişi duygularını ne zaman dışa vurması ne zaman denetim altında tutması gerektiğini anlar. “Duygular arasında üç türlü öğrenilmemiş duygu vardır. Bunlar sevgi, korku ve öfke duygularıdır”(Kulaksızoğlu, 2004: 69). Sevgi, öğrenilmemiş duygulardandır ve hissedilip ifade edildiğinde ruhen sağlıklı olunmasını sağlar. Öğrenilmemiş duygulardan bir diğeri korkudur. “İnsanın hayatını koruması için tehlikelerden sakınması korku sayesinde mümkündür”

(Kulaksızoğlu, 2004: 70). Korku her insanın hissettiği insani bir durumdur. Öfke de insanın doğuştan getirdiği ve öğrenilmemiş duygular arasında yer alır. Öfkenin her insana mahsus ve denetim altında tutulabilir bir duygu olduğunun çocuğa veya gence hissettirilmesi önemlidir. Seçilen metinlerde öğrenilmemiş duyguların her insanın yaşadığı duygular olduğu, nasıl yaşanması gerektiği, ne zaman denetim altına alınması gerektiği okura sezdirilmelidir.

*İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'*nda 6. sınıfta *sevgi*, 7. sınıfta *millî kültür*, 8. sınıfta *toplum hayatı* zorunlu temalardır. Altıncı sınıf; okuma kültürü, Atatürk, duygular ve hayaller, sevgi, zaman ve mekân, doğa ve evren; yedinci sınıf; iletişim, Atatürkçülük, kavramlar ve çağrışımlar, millî kültür, doğa ve evren, cemiyet hayatı; sekizinci sınıf; cemiyet hayatı, kişisel gelişme, bilim ve teknoloji, alışkanlıklar, güzel sanatlar (MEB, 2006: 54-55-56-57) kullanılacak diğer temalardır. Zorunlu temalar diğer sınıflarda da okutulabilir. Bu temalar kişinin ruh ve beden sağlığını, yetişkin birey olduğunda toplumla uyumlu olmasını sağlamak amacıyla belirlenmiş ve uygulamaya geçirilmiştir. Yani Türkçe eğitimi alanında kullanılmak için hazırlanan program iletilmesi gereken unsurları içermektedir. Öğrenilmiş duygular, öğrenilmemiş duygular, Türk milletine ve Türk kültürüne ait değerler, bunun yanında bütün insanlığa ait değerler Türkçe eğitimi için metinlerde iletilmesi gereken unsurlardır. Türkçe eğitiminde kullanılacak araçların programa uygun hazırlanmasıyla ileti sorununu ortadan kalkacaktır.

Metin olma ölçütlerinden yola çıkılarak hazırlanan ve aşağıdaki tabloda yer alan "Türkçe Dersinde Kullanılacak Metinlerde Aranacak Ölçütler" ile Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinlerin yeterliliklerini belirlemek mümkündür. Ders kitaplarında kullanılan her metin için uygulanabilecek metinsellik ölçütleri ve bu ölçütlerin metinlerde ne şekilde bulunacağı tabloda belirtilmiştir. Tabloda yer alan ölçütleri barındıran metinlerin Türkçe eğitiminde araç metin olarak kullanılması Türkçe eğitiminde başarı elde edilmesinde etkili olacaktır. Tabloda belirlenen ölçütlerle bir ders kitabında bulunan bütün metinlerin değerlendirilmesi, hatta farklı Türkçe ders kitapları arasında karşılaştırmalı değerlendirmelerin yapılması; metin ve ders kitabı seçme çalışmalarında kolaylık sağlanması mümkündür.

◆ Mehtap Özden

Türkçe Dersinde Kullanılacak Metinlerde Aranacak Ölçütler		Var/ Uygun	Kısmen Uygun	Yok/ Uygun Değil
Tutarlılık	Kelimeler arasında anlam, dilbilgisi ve mantık bağlantısı			
	Cümleler arasında anlam, dilbilgisi ve mantık bağlantısı			
	Paragraflar arasında anlam, dilbilgisi ve mantık bağlantısı			
	Kişi, yer ve hadiselerin çeşitli şekillerde tekrarlanması			
	Önceki ve sonraki bilgilere gönderimde bulunulması			
	Görev üstlenmeme varlığın ya da kavramın adının geçmemesi			
Uyumluluk	Fiillerin zaman uyumları			
	Fiillerin ön gönderimleri [katafor]			
	Fiillerin art gönderimleri [anafor]			
	Söz dizimi [sentaks]			
	Kelimelerin, eklerin ve eksilteli yapıların kullanımı			
Kabul edilebilirlik	Metnin belli bir amaca hizmet etmesi			
	Metinle okur arasında anlam ilişkisi kurulması			
	Metnin okurun dikkatini çekmesi			
	Metinde kullanılan dilin hedef okur kitlesine uygunluğu			
Bilgilendirme	Metin içerisindeki konu ile metinde yer alan kavramların dipnotlarla verilmesi			
	Metinde yazarın yaşadığı ya da olayın geçtiği toplum ve döneme uygun bilgi olması			
Durum	Metnin yazarı			
	Metnin yazıldığı yer			
	Metnin yazıldığı zaman			
Metinler arasılık	Metnin benzerlerinin özelliğini taşıması [hikâye, şiir, makale, masal, roman v.b.]			
	Metnin başka metinlerle ilişkisi			

Dil ve anlatım	Bilişsel gelişime [geçirdiği yaşantı sonucunda, bilgiyi işleme tarzında meydana gelen değişiklik] uygunluk			
	Metinle ilgili hipotezler geliştirme olanağı sağlama			
	Metinde geçen bilgilerin tahmin ve kontrol edilebilir olması			
	Metinde olayların neden yaşandığı, insanların nasıl davranacaklarını bilinebilir olması			
	Teçrübelere uyan ve uymayan bilgilerin ayırt edilebilir olması			
Konu ve izlek	Konunun kişilik ve sosyal gelişime katkısı			
	Metnin neden söz ettiği			
	Metinde konu bütünlüğü bulunması			
	Metnin özetlenebilmesi			
İleti	İnsanın değişmeyen ihtiyaçlarını karşılaması			
	İnsanın değişmeyen değerlerini karşılaması			
	Türk toplumuna ait değerleri barındırması			
	Kültür değerlerini taşıyıcı olması			
	Cemiyet hayatını tanıttığı olması			
	Cemiyetin sosyal ve ahlak kurallarını yansıtmaması			
	Vasıfları iyi eserleri seçebilme yeteneği kazandırması			
	Dil bilinci, sevgisi ve dil becerileri kazandırması			
	Kelime hazinesini geliştirmesi			
	Sosyal ve duyu gelişmesini desteklemesi			
	Olumlu kişilik örnekleri ile kişilik gelişmesine katkı sağlaması			
	Üretici düşünme gücünü geliştirmesi			
	Eleştirci düşünmeyi öğretmesi			
	Temel hayat alanları ile ilgili deneyimler kazandırması			
	Öğrenilmemiş duyguları yansıtmaması [sevgi, korku ve öfke]			
	Öğrenilmiş duyguları yansıtmaması			
Zorunlu temaları yansıtmaması [6. sınıfta sevgi, 7. sınıfta millî kültür, 8. sınıfta toplum hayatı]				
Türkçe programında geçen ve sınıf seviyeleri göre sınıflandırılan temalara uygun olması (MEB, 2006: 54-55-56-57).				

Sonuç

Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinlerde yer alacak iletiler öğrencinin kişilik gelişimine katkı sağlarken dil gelişim seviyelerine de uygun olmalıdır. İnsanın ömrü boyunca karşılaştığı sorunlarla iletişim ve duygudaşlık yoluyla başa çıkabileceği iletileri taşıyan metinler Türkçe eğitiminde kullanılmalıdır. Hak, hürriyet, adalet kavramlarını aşıl原因 iletilere metinlerde yer verilmelidir. Metinler sorgulama, seçme, eleştirel düşünme imkânı sağlamalıdır. Metinlerde yazar tarafından zorla kabul ettirilmeye çalışılan hükümler yerine okur tarafından sebep sonuç ilişkisi ile ulaşılan iletilere yer verilmesi doğru olacaktır.

Türkçe eğitiminde Türk ve dünya edebiyatının seçkin eserlerini araç olarak kullanmak zorunluluktur. Türkçe dersinde dinleme, konuşma, okuma, yazma ve dilbilgisi kurallarını uygulayabilme becerilerinin kazandırılmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Kişinin millî, ahlaki, sosyal ve bütün dünyaca kabul edilen ortak değerleri benimsemesi de Türkçe eğitimi ile gerçekleştirilmek istenen diğer amaçlardır. Dil öğretme kültür öğretmedir ve Türk kültürüne ait ürünlerin Türkçe dersinde vasıta olarak kullanılması gerekir. Etkili Türkçe eğitimi ve öğretimi için dilbiliminin yardımıyla ortaya çıkan öğrenme ve öğretme yöntemlerinin yanında Türkçenin kaynak metinlerine de ihtiyaç vardır. Bedii olmayan metinlerden yani insanın duygularına hitap etmeyen metinlerden dil eğitiminde fayda beklemek, iletilmesi zorunlu unsurları iletilmesini beklemek mümkün değildir.

Kaynakça

- AKYOL, Hayati “Metinlerden Anlam Kurma”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13. Sayı, Niğde 2003, 267-285 ss.
- AKARSU, Bedia: *Felsefe Terimleri Sözlüğü*: İstanbul 1988, 207 s. 4. Baskı İnkılap Kitabevi.
- AŞILIOĞLU, “Bayram: Bilişsel Öğrenmeler İçin Eleştirel Okumanın Önemi ve Onu Geliştirme Yolları” *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 10: 1-10 ss, Diyarbakır.
- BURGER, Jerry M.: *Kişilik*: Çeviren: İnan Deniz ERGUVAN SARIOĞLU, İstanbul 2006, 786 s. Kaknüs Yayınları: 269 Psikoloji Serisi: 10.
- DEMİREL, Özcan: *Türkçe Programı ve Öğretimi*: Ankara 1996, Kardeş Kitap ve Yayınevi.
- DİLDÜZGÜN, Şükran: *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi Uygulamalı Bir Yaklaşım*: İstanbul 2010, Morpa Kültür Yayınları.
- DÖKMEN, Üstün: *Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlığı Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*: İstanbul 1994, 136 s. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2531, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 652.
- GÜNAY, Doğan: *Metin Bilgisi*: İstanbul 2007, 311 s. Multilingual.
- KARATAŞ, Turan: *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*: Ankara 2004, 536 s. Akçağ Yayınları: 614. Sözlük: 17.
- KEÇİK, İlknur ve Leyla UZUN, *Türkçe Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Eskişehir, 2003, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- KULAKSIZOĞLU, Adnan: *Ergenlik Psikolojisi*: İstanbul 1998, 2004, 269 s. Remzi Kitabevi.
- KÜÇÜKKARAGÖZ, Hadiye: “Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi” *Gelişim ve Öğrene Psikolojisi*: Ankara 2004, 78-109. ss. Pegema Yayınları.
- MEB: *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, 6. 7. 8. Sınıflar: Ankara 2006, 279 s. Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- ÖZDEN, Mehtap: *Kaynak Türkçe Metinler*: İstanbul 2009, 416 s., Ürün Yayınları.
- PIAGET, Jean: *Çocukta Dil ve Düşünme*: Çeviren: Sabri Esat SİYAVUŞGİL, İstanbul 1938, 198 s. İstanbul Üniversitesi İlim Kitapları Tercümesi Serisi Genel No. 4. Edebiyat Fakültesi No. 2.
- SEVER, Sedat; “Çocuk Edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır?” *II. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu 04-06 Ekim 2006*, Ankara 2006, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yayın No: 20341-5 ss.
- VARDAR, Berke, *Dilbilim Yazıları*. İstanbul 2002, Multilingual.

TURKISH EDUCATION MESSAGE TEXTS AND TEXTS

Mehtap ÖZDEN*

Abstract

Turkish education as the main tool used in the study of the texts in the textbooks, the selection of the text message about the matters to be considered. All facilities are to be found in the texts, the texts used in the selection of the location of these features focused on Turkish education, and finally developed a criterion used in the selection of texts.

Key Words: Turkish education, text, text message

* Dr, Çanakkale Onsekiz Mart University Department of Turkish Teaching